

4. Beliaev S.A. Istoriiia khristianstva na Rusi do ravnoapostol'nogo kniazia Vladimira i sovremennaia istoricheskaia nauka [Elektronni resurs]. – Rezhim dostupu: sedmiza.ru.
5. Beliaev S.A. Peshchernyi khram na glavnoi ulitse Khersonesa (opyt interpretatsii i rekonstruktsii) / S.A. Beliaev // Vizantiia i Rus'. – M.: Nauka, 1989. – S. 26-55.
6. Blavatskii V.D. Antichnaia arkhologiiia Severnogo Prichernomor'ia / V.D. Blavatskii. – M.: Izdatel'stvo AN SSSR, 1961. – 230 s.
7. Buiskykh A.V. Attichna shkola v pivnichno-prychornomorskii arkhitekturi / A.V. Buiskykh // Ukraina-Hretsiiia: istorychna spadshchyna i perspektyvy spivrobotnytstva. – Mariupol, 1999. – T. 1. – S. 78-81.
8. Hreky na ukrainskykh terenakh: Narysy z etnichnoi istorii. Dokumenty, materialy, karty / M. Dmytrienko, V. Lytvyn, V. Tomazov ta inshi. – K.: Lybid, 2000. – 488 s.
9. Davnia istoriia Ukrainy: navch. posib. / P.P. Tolochko, S.D. Kryzhitskyi, V.Yu. Murzin ta in. – K.: Lybid, 1994. – Kn. 1. – 235 s.
10. Zubar' V.M. Na beregakh Bospora Kimmeriiskogo / V.M. Zubar', A.S. Rusiaeva. – K.: Stilos, 2004. – 239 s.
11. Zubar' V.M. Proniknovenie i utverzhdenie khristianstva v Khersonese Tavricheskom / V.M. Zubar'; otv. redaktor P.P. Tolochko // Vizantiiskaia Tavrika. – K.: Naukova dumka, 1991. – S. 8–29.
12. Krvavych D.P. Arkhitektura antychnykh mist-polisiv Pivnichnoho Prychornomoria / D.P.Krvavych // Ukrainske mystetstvo: navch. posib. – Lviv: Svit, 2003. – Ch. 1. – S. 173–187.
13. Krvavych D.P. Arkhitektura vizantiiskykh mist Pivdnia Ukrainy / D.P.Krvavych // Ukrainske mystetstvo: navch. posib. – Lviv: Svit, 2004. – Ch. 2. – S. 85–111.
14. Kryzhitskii S.D. Arkhitektura antychnykh gosudarstv Severnogo Prichernomor'ia / S.D. Kryzhitskii. – K.: Naukova dumka, 1993. – 243 s.
15. Kryzhitskii S.D. Ol'viia: Raskopki, istoriia, kul'tura / S.D. Kryzhitskii, N.A. Leipunskaia. – Nikolaev: Vozmozhnosti Kimmerii, 1997. – 192 s.
16. Litopys Ruskyi / Per. davnorus. L.Ye. Makhnovtsia. – K.: Dnipro, 1989. – 591 s.
17. Platon. Fedon: Sobr. soch. v 4-kh tomakh. [Elektronni resurs] / Platon. – M.: Mysl', 1993. – T. 2. – S. 7–81 – Rezhim dostupu: philosophy.ru/library/plato/fedon.html.
18. Roberts Dzh. M. Illiustrirovannaia istoriia mira. Vostochnaia Aziia i Klassicheskaia Gretsiiia / M. Dzh. Roberts. – M.: BMMAO, 1999. – T. 2. – 192 s.
19. Uvarov A.S. Issledovaniia o drevnostiakh Iuzhnoi Rossii i beregov Chernogo moria [Elektronni resurs] / A.S. Uvarov. – SPb, 1851-1856. – Vyp. 1-2. – Rezhim dostupu: pro1.ru.
20. Yakovenko N.M. Narys istorii Ukrainy z naidavnishykh chasiv do kintsia XVIII st.: navch. posib. / N.M. Yakovenko. – K.: Heneza, 1997. – 312 s.

УДК 008+392(477)+378.036

Фурдичко Андрій Орестович,
кандидат культурології,
доцент кафедри фольклору, народнопісенного
і хорового мистецтва
Київського національного університету культури і мистецтв

ФОРМИ КОЛЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДОПОМОГИ УКРАЇНЦІВ

У статті розглядаються форми колективної взаємодопомоги українців як цінності, внутрішньопритаманній обцинній природі їх господарської культури. Розглядаються народні звичаї толоки і супряги, які відіграють важливу роль у трудовому вихованні молоді, звичаї свояцтва, кумівства, побратимства й посестринства, які характеризують українство як стабільну спільність, здатну захистити себе від зовнішніх руйнацій.

Ключові слова: культура, толока, супряга, кумівство, побратимство, посестринство, українство.

Фурдычко Андрей Орестович, кандидат культурологии, доцент кафедры фольклора, народнопесенного и хорового искусства Киевского национального университета культуры и искусств

Формы коллективной взаимопомощи украинцев

В статье рассматриваются формы коллективной взаимопомощи украинцев как ценности, внутренне присущей обцинной природе их хозяйственной культуры. Рассматриваются народные обычаи толоки и супряги, важные для трудового воспитания молодежи, обычаи кумовства, побратимства и посестринства, которые характеризуют украинство как стабильную общность, способную защитить себя от внешних разрушений.

Ключевые слова: культура, толока, супряга, кумовство, побратимство, посестринство, украинство.

Furdychko Andrey, Ph.D. in Cultural Studies, Assistant Professor of Folklore, Folk-song and Choral Singing Chair of the Kyiv National University of Culture and Arts

Forms of the collective mutual assistance of the Ukrainians

The forms of the collective mutual assistance of the Ukrainians as a value internally inherent in the communal nature of their economic culture are considered in the article. The folk customs of the *toloka* and *supryaga*, important for the nurture of youth, the customs of the nepotism, adopted fraternity and adopted sisterhood that characterize the Ukrainians as a stable community, which is capable to defend itself against external damage, are analyzed. Mutual assistance manifested itself in the numerous customs and rituals of the life cycle from the birth of the little man to the end of his life, in the general protection of the honor and dignity. Among the peasants preserved the customs of the neighbor mutual assistance, especially the custody of the poor villagers.

Key words: culture, *supryaga*, nepotism, adopted fraternity, adopted sisterhood, the Ukrainians.

Культурні стереотипи традиційного спілкування українців в сім'ї та общині, сформовані на засадах християнського виховання, засвідчують, що вони були важливим чинником становлення й розвитку духовного життя багатьох поколінь українського народу. Акумуляовані в його свідомості й укорінені в побуті через практику розмаїтих обрядів, звичаїв та ритуалів, вони успішно сприяли процесові історичної спадкоємності поколінь і стабілізації українського соціуму.

Українській сільськогосподарській культурі традиційно притаманна домінантність колективістських моральних цінностей. Зазначене передовсім пов'язане з общинним типом організації економіки.

Феномен колективної взаємодопомоги у праці та побуті наших пращурів знайшов відображення у давньоруських літописах й остаточно утвердився у комунікативній культурі українців XVII-XVIII ст. В історичних джерелах зафіксовано факти, які підтверджують, що за один день громада будувала церкву, підіймала дзвони на дзвіницю, оборювала село під час епідемії. Перед весіллям за один день громада ткала для нареченої потрібну кількість рушників. Розмаїтість форм колективної взаємодопомоги спростовує тезу про індивідуалізм українців, які нібито суцільно замкнені у колі власне родинних інтересів.

Уперше чітку диференціацію людських культурних спільнот за колективістськими та індивідуалістичними моральними засадами здійснив французький соціальний психолог Г. Лебон (1841-1931) у своїй праці «Психологія соціалізму» (1898 р.). Дослідник стверджує, що індивідуалістичність і колективізм культурних систем сягають своїм корінням двох протилежних цивілізацій, які сформувалися ще у первісний період людської історії. Колективістська культура землеробських племен сприяла появі ідеї держави, якою деспотично керував цар або фараон. З культури ж європейських племен мисливців-збирачів постали архаїко-демократичні форми правління, за яких кожен індивід мав право на прийняття колективних рішень [5].

За твердженням сучасного італійського соціолога Дж. ді К. Лонго, колективізм, співробітництво, солідарність є суто «жіночими» цінностями, альтернативними традиційній культурній моделі, заснованій на патріархальній ідеології з її схилянням перед авторитаризмом, ієрархічністю, духом капіталістичної конкуренції та прагматизмом. Суспільство ж з домінуванням жіночого начала просякнуте ідеєю піклування про близьких та якість життя й схильність до співчуття людям-невдахам [9].

Колективізм - найважливіший принцип загальнолюдської моралі є альтернативою індивідуалізму та груповому егоїзму. Він принципово може бути виражений формулою: «Вчиняй так, щоб твій особистий інтерес узгоджувався з колективним, суспільним інтересом». В минулому у країнах з домінуванням елементів патріархально-феодального суспільного укладу він нерідко інтерпретувався у дусі колективності общинного типу – з жорстким контролем над свідомістю й поведінкою, нехтуванням інтересами окремої особистості. Такий підхід відповідав потребам адміністративно-бюрократичної системи державної влади; ідеологічно виправдовуючи економічну й політичну залежність людини від колективу, а через нього й від держави. Демократизоване тлумачення принципу колективізму вбачається у перспективності розвитку й удосконалення кожного індивіду, включеного у спільну діяльність на благо суспільства. Воно передбачає взаємну відповідальність особи і колективу, особи і суспільства, які ґрунтуються на відносинах товариськості, взаємодопомоги, взаємної вимогливості, чесності, довіри і поваги між людьми. Зазначені моральні цінності, внутрішньо іманентні слов'янсько-українському менталітетові, є особливо актуальними як фактор протистояння нецивілізованим проявам «дикого капіталізму», які нині масово спостерігаються у сучасній Україні.

Взаємодопомога проявлялася у численних звичаях й обрядах життєвого циклу: з народження маленької людини до кінця її життєвого шляху, у спільному захисті людської честі і гідності. Поміж селян зберігалися звичаї сусідської взаємодопомоги, зокрема опікування бідними односельцями. Гуцульський газда, вмираючи, відписував бідним частину власного майна. Бідна людина могла без запрошення відвідати різдвяне застілля, в іншому випадку заможна сільська господиня з гостинцями відвідувала бідняків. Практикувалися виділення збіднілим селянам коштів або продуктів з общинного фонду, організація магазинів, амбарів або комор, де зберігалися запаси продуктів, насіння та інших припасів на випадок несприятливих обставин. Набувши статусу традиції, окремі звичаї колективної взаємодопомоги поступово набули своєї структуризації. Найпоширенішими з них стали *толока*, *супряга*, *побратимство* й *посестринство*.

Толока (клака, поміч) – поширена з XVI ст. форма колективної взаємодопомоги при термінових й трудомістких хатніх, а також польових роботах. Так само вона називається у росіян; *талакою* – у білорусів;

тлакою – у болгар; тлукою – у поляків [6, с. 123]. В соціально-економічному відношенні поява звичаю толоки зумовлена створенням осередків приватної власності й трансформацією первісної общини в сусідську селянську. У процесі соціальної диференціації суспільства толока стала використовуватись панівними верствами як своєрідна форма феодальної повинності.

З толокою асоціювалася робота у поміщика, заможного селянина, священника за певну винагороду. Біднякові ж люди робили з пошани, «за спасибі». За тривалістю толока була не однаковою, проте селяни завжди прагнули зробити роботу швидко і якісно. Народна толока у моральному відношенні ґрунтувалася на добровільній, безоплатній допомозі: адже колись допомагаючий і сам може опинитися у скруті.

Рішення про участь у толоці кожний селянин приймав самостійно, зважаючи на те, що громадською думкою відмова не схвалювалася. Як правило, толоку влаштовували в недільні чи святкові дні, тобто тоді, коли робота на себе не практикувалася. Толочні роботи нерідко призначалися на присвятки або другого дня святкування святих Бориса та Гліба, Іллі Громовержця, Семена тощо. Толочна праця органічно пов'язувалася з поняттям помочі, яка надавалася біднякам, вдовам, дітям-сиротам та сім'ям, яких настигло стихійне лихо.

Толока була ефективною формою залучення молоді до суспільно корисної праці, прищеплення їй навичок колективно-трудового досвіду. В процесі виконання толочної праці підлітки проходили випробування готовності до вступу у парубочу громаду. Толока відбувалася завжди із святковим настроєм, з радісними піснями, жартами та забавами. Нерідко у спекотну погоду її учасники обливали себе водою, при валькуванні хати мазали один одного глиною; стеблами кукурудзи вистилали дорогу до оселі дівчини.

Хоча час роботи на толоці був різним, але до повної реалізації наміченої мети. За значного обсягу робіт, господар частував толочан сніданком, по закінченні улаштував застілля, а потім стихійно організовувались ігри, танки, катання на конях. Трудова селянська молодь вимагала від господаря толоки до себе шанобливого і люб'язного ставлення, навіть коли робота когось йому й не подобалася. Звичай частування на толоці, як правило, позначався хлібосольністю, причому не лише з причини, що це вважали справою честі й морального обов'язку перед толочанами, а й за відповідністю багатівіковій традиції дарування та віддарування [3]. Селянська психологія це розуміла так: від твого частування інших залежить і частування тебе самого. Завершувалася толока пригощанням (вечерею) у помешканні господаря. Багата гостинність оцінювалася не лише як плата за допомогу, а перш за все як вираз щирої подяки. Значною мірою від цього ставлення залежала й подальша репутація господаря.

Усталена структура толоки порушувалася у ситуації скликання її поміщиком: така толока у народі називалася «прошеною». Селяни цілком усвідомлювали, що таке «прошення» було адекватне наказові й одним з різновидів панщини. Запрошені таким чином до «прошеної толоки» селяни займалися виконанням щоденних сільськогосподарських робіт: оранкою землі, косінням сіна або збиранням врожаю. Проте така робота умовно вважалася добровільною, оскільки супроводжувалася обов'язковим частуванням. В період раннього Середньовіччя було заведено пригощання толочан «медом та пивом», починаючи ж з XVII ст., - частували горілкою. Натомість, посилення феодально-кріпосницьких відносин зумовило частіше практикування «прошеної» толоки з дедалі рідшим пригощанням. Поміщиком, як правило, «мокра» (горілчана) толока чергувалася з «сухою» толокою, хоча пригощання її учасників було й у подальшому обов'язковою справою.

Класична толока за змістом була багатшою: вона поєднувала трудові процеси з розвагами. Починалася вона із запрошення, причому навіть у тому випадку, коли її скликав окремий селянин, і тоді, коли вона збиралася у складі всієї громади. Приходили на толоку і без запрошення; зазначене найчастіше практикувалося у молодіжній толоці, зокрема, при луценні кукурудзи: дівчата звичайно запрошувались, а хлопці з'являлися самі. У найскладніших життєвих ситуаціях селяни зверталися по допомогу до «миру». За справедливим судженням російського етнографа Д. Зелєніна, потреба у толоці зумовлювалася не стільки важкістю виконання трудомістких робіт, скільки усвідомленням важливості колективної праці [4, с. 361].

Звичай супряги сприяв об'єднанню кількох господарчих хазяйств з усім необхідним, куди включалися знаряддя праці, робоча худоба — для проведення переважно оранки. У такий же спосіб вивозили у поле гній, а з поля – зібраний врожай. Супряга практикувалася як один із найпоширеніших видів селянської взаємодопомоги, хоча протягом XV-XVIII ст. вона була відомою формою робіт у поміщицьких маєтках. Вона існувала у вигляді скопщини (спольщини, десятини), зажини, замолоту. Супряга була найпоширенішою формою кооперування праці, яку не під силу було зробити одній сім'ї. Найчастіше вона здійснювалася в південних районах України у процесі розорювання цілинної землі [1, с. 103].

Супряжною спілкою об'єднувались в основному кровно споріднені й рівноцінні економічно сім'ї, таким чином полегшуючи умови угоди. Пункти її, зокрема, передбачали однакову кількість залучених волів і реманенту, послідовну черговість виконання роботи, певні умови харчування робітників і годування задіяної у роботах худоби, ремонтування інвентарю тощо.

Супряга будувалася на двох принципах: моральному (сусідська взаємодопомога) та економічному (з конкретно обмовленим розрахунком). У відповідності з умовами усно укладеної угоди, кожен з суб'єктів супряжної спілки працювали по черзі ті у відповідності з конкретним внеском у спільну працю. У таку спілку входили, як правило, два — чотири сімейні господарства. При більшій їх кількості ускладнювалася вчасна та якісна реалізація усього комплексу землеробських робіт. Належність до супряги, як правило, родичів, кумів, близьких сусідів значною мірою впливало на міцність та тривалість відносин всередині супряги. Харчування супряжників іноді відбувалося у складчину, проте найчастіше у хаті того, хто замовляв супрягу. Супряжну

худобу також годував замовник. Таким чином, в основу супряги було покладено принцип рівноважного внеску у колективну працю. Проте моральні чинники нерідко вносили суттєві корективи у деякі положення неписаного договору. Такою, зокрема, була пріоритетна допомога сім'ям, в яких не було годувальника. Причому смерть годувальника не була причиною відлучення родини від супряги, оскільки моральні принципи колективної взаємодопомоги цінувалися незмірно вище за суто економічні [2, с. 91]. Супрядки як форма колективної взаємодопомоги практикувалася у формах оденок, досвіток посиденьок, попряхів та торочин. Наприклад, оденками йменувалися денні роботи взимку групою заміжніх жінок, а інколи за участю деяких дівчат. На оденках снували пряжу, займалися прядінням, вишиванням тощо. У такий спосіб кожна працювала на себе, або всі працювали на користь кого-небудь з групи почергово. Оденки були й своєрідною формою організованого дозвілля. Після роботи або у перерві влаштовувалося спільне пригощання, супроводжуване іграми та танцями. Під скопщиною розуміли оренду наймитом землі з наступним її обробленням та віддачею частини врожаю за умовами складеного договору. Замолот розуміється як збирання врожаю й обмолот зерна, тоді як лише орендне збирання врожаю називалося зажином. З навальною капіталізацією системи сільського господарства звичай починає морально девальвуватися, поступаючись індивідуалізовано-меркантильним інтересам. Дедалі ширше стала практикуватися оренда землі (звичай скопщини) й найму робочої сили на замолот і зажин). Зазначені форми оренди пояснювалися стрімким обезземелюванням селян і зубожінням міського населення, яке вимушене було ставати наймитами, зокрема, й у землевласників. Умови оренди оговорювалися угодами, які ставали дедалі нерівноправними. Типовою нормою скопщини у XVIII ст. можна назвати десятину, коли кожна десяту копу віддавали власнику землі; нормою ж замолоту — третину, коли кожна третю мірку (коробку) зерна віддавали молотникові. Але вже з початком XIX ст. власник землі почав вимагати половину.

При всій недосконалості орендних форм праці скопщина сприймалася як вияв сусідської взаємодопомоги, оскільки ґрунтувалася на традиціях сільської громади як спільноти, об'єднаної релігійними, моральними й почасті економічними зв'язками. Прагнення прийти на допомогу в найскрутніший час було найголовнішою ознакою функціонування інституту українського побратимства, особливо у середовищі простолюду. Звичай побратимства й посестринства як втілення ідеї духовної спорідненості й міжсуб'єктної взаємодопомоги сягають, вірогідно, скіфських часів. Мотиви їх спостерігаються у билинах Київської Русі, а також у давніх народних легендах, де фігурують народні герої Котигорошко, Вернигора й Вирвидуб. Звичай побратимства, сприяючи санкціонуванню дружніх стосунків з представниками інших народів, проіснував до початку XX ст. Усталені звичай взаємодопомоги в українському середовищі об'єктивувалися також у побратимстві (посестринстві), сябринстві, кумлінні й кумівстві. Зокрема, побратимство побутувало у двох стереотипах: як «назване», історично давнішого, й «хрестове», яке в українців набуло поширення на зламі XVII й XVIII ст. Обряд братотворіння згадується в українських Требниках початку XVII ст., тоді як з Требника П. Могили він уже виключений. Дотримуючись чину «братотворіння» людина усвідомлювала свою частку відповідальності за світові події, причому не як ізольована особистість, але в якості співучасника обрядового дійства, тобто в колі близьких, об'єднаних узами взаємної любові та поваги як єдина родина. Учасники ритуалу братання у присутності свідка клялися землею: аж цілу жменю з'їдали її названі брати [7]. Саме на «землі», яка в їхньому розумінні слугувала символом усього бойового побратимства, приносили клятву й запорозькі козаки. Звичай побратимства й посестримства як втілювання ідеї духовної спорідненості й міжсуб'єктної взаємодопомоги сягають цілком вірогідно скіфських часів. Мотиви їх спостерігаються у билинах Київської Русі, а також у давніх народних легендах (про Котигорошка, Вернигору й Вирвидуба). Звичай побратимства, сприяючи санкціонуванню дружніх стосунків з представниками інших народів, проіснував до початку XX ст. Протягом XVIII ст. у нашому народі поширилося кумівство — особливий механізм духовного споріднення, звичай вибору для новонародженої дитини «других батьків», які мають стати її опікунами та покровителями, за наявності особливих стосунків між кумами. У соціальному відношенні кумівство цінилося не менше, аніж кровна спорідненість, а у духовно-культурному набувало й більшої ваги [8]. Кумівство сягає своїми коренями первіснообщинного напівматриархату, коли роль батька не вважалася ще вирішальною й обов'язок захисту та виховання дитини сестри брав на себе брат матері. Згодом християнською церквою цей звичай був інтегрований у таїнство хрещення дитини, а, отже, й прилучення її до християнської віри з допомогою хрещених батьків. Кумівство сприймали передовсім як прояв міжродинної спільності та взаємодопомоги. Між рідними й названими батьками встановлювалися невимушені дружні стосунки. Кумів запрошували у супряжні спілки та на толоки, а також у свідки при укладанні потрібних угод. Під наглядом кума або куми над хрещениками здійснювався цикл обрядів вікової соціалізації (від пострижин до одруження). За відсутності рідних батьків трудовим вихованням, моральним вихованням загалом переймалися хрещені батьки. У подальшому хрещеники мали виявити традиційні знаки поваги й потрібну допомогу своїм названим батькам, за потреби доглянути їх до смерті.

Отже, колективізм як традиційна основа громадського життєустрою в Україні протягом історичного розвитку набув значного поширення у суспільно-трудовій й громадсько-побутовій сферах. Внутрішньо притаманні вітчизняній господарській культурі колективістські цінності зумовлювалися общинною природою аграрної економіки. Стрижньювою для традиційного способу громадської життєдіяльності українців була колективна взаємодопомога. Її наявність у подальшому детермінувалася трудовою взаємодопомогою у процесі функціонування селянських господарств, які нерідко потребували додаткової робочої сили. Тому значного поширення набули народно-звичаєві стереотипи толоки і супряги, важливі для справи трудового виховання

молоді, звичаї свояцтва, кумівства, побратимства й посестринства, Такі етнічні стереотипи характеризують українство як стабільну спільність, здатну захистити себе від зовнішніх руйнацій.

Література

1. Борак О.О. Україна: етнокультурна мозаїка / О. О. Борак. – К.: Либідь, 2006. – 328 с.
2. Вико В. Об обычном праве в земледелии в Малороссии / В. Вико // Юридический вестник. – 1881. – Т. 8. – С. 89–91.
3. ГМЗ, ф. 7, оп. 1, спр. 1103, арк. 205.
4. Зеленин Д. К. Восточнославянская этнография / Д.К. Зеленин. – М.: Наука, 1991. – 511 с.
5. Лебон Г. Психология социализма / Г. Лебон. – М.: Макет, 1995. – 164 с.
6. Лозко Г.С. Українське народознавство / Г.С. Лозко. – К., Зодіак-ЕКО, 1995. – 368 с.
7. Пономарьов А.П. Етнічність та етнічна історія України. Курс лекцій / А. П. Пономарьов. – К.: Либідь, 1996. – 276 с.
8. Сумцов Н. Ф. К истории развития понятий народа о нравственном значении кумовства / Н.Ф. Сумцов // Киев. старина. – 1889. – № 10. – С. 18-22.
9. Women on the move – Towards What? – Culture. – P., 1982. – vol.8. – N4. – P.136-140.

References

1. Borak O.O. Ukraina: etnokulturna mozaika / O.O. Borak. – K.: Lybid, 2006. – 328 s.
2. Viko V. Ob obychnom prave v zemledelii v Malorossii / V. Viko // Iuridicheskii vestnik. – 1881. – T. 8. – S. 89–91.
3. HMZ, f. 7, op. 1, spr. 1103, ark. 205.
4. Zelenin D. K. Vostochnoslavianskaia etnografiia / D.K. Zelenin. – M.: Nauka, 1991. – 511 s.
5. Lebon G. Psikhologiiia sotsializma / G. Lebon. – M.: Maket, 1995. – 164 s.
6. Lozko H.S. Ukrainske narodoznavstvo / H.S. Lozko. – K., Zodiak-EKO, 1995. – 368 s.
7. Ponomarov A.P. Etnichnist ta etnichna istoriia Ukrainy. Kurs lektsii / A. P. Ponomarov. – K.: Lybid, 1996. – 276 s.
8. Sumtsov N. F. K istorii razvitiia poniatii naroda o нравstvennom znachenii kumovstva / N.F. Sumtsov // Kiev. starina. – 1889. – № 10. – S. 18-22.
9. Women on the move – Towards What? – Culture. – P., 1982. – vol.8. – N4. – P.136–140.

УДК: 7923 (477)“1943/1944”

Романенко Наталія Олексіївна,
здобувач Київського національного
університету культури і мистецтв

ВІЙСЬКОВО-ШЕФСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ КОЛЕКТИВІВ УКРАЇНСЬКИХ ТЕАТРІВ ПЕРІОДУ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

У статті йдеться про військово-шефську роботу українських театрів у роки Другої світової війни як форму агітаційно-пропагандистської діяльності, яка досі не досліджена в культурологічному аспекті.

Ключові слова: український театр, актори, фронтові бригади, концерти.

Романенко Наталия Алексеевна, соискатель Киевского национального университета культуры и искусств

Военно-шефская деятельность коллективов украинских театров периода Великой Отечественной войны

В статье проанализирована военно-шефская работа украинских театров в годы Второй мировой войны как форма агитационно-пропагандистской деятельности, которая до сих пор не исследована в культурологическом аспекте.

Ключевые слова: украинский театр, актеры, фронтовые бригады, концерты.

Romanenko Natalia, Postgraduate Student of the Kiev National University of Culture and Arts

Military patronage activity of the teams of Ukrainian theatres during the Great Patriotic war

In the article we are talking about military patronage of the Ukrainian theatres during the second world war, as a form of advocacy, which is still not investigated in cultural aspect.

Key words: Ukrainian theater, the actors, the front-line brigade, concerts.